

ШЕТ ТІЛІНДЕ БОЛАШАҚ ЗАҢҒЕР МАМАНДАРДЫҢ КӘСІБИ-БАҒДАРЛАНҒАН ЛЕКСИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Болысбаева Нурбақыт Бауыржановна

aizhanbolysbaevna@gmail.com

«7M01703 - Шетел тілдері және мәдениетаралық байланыс» білім бағдарламасының 2
курс магистранты

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор – Хайржанова А.Х.

Қазіргі заң тәжірибесі мамандардан ұлттық заңнаманы білуді ғана емес, сонымен қатар шет тілінде кәсіби лексиканы меңгеруді талап етеді. Бұл жаһандану процестеріне, халықаралық ынтымақтастықтың кеңеюіне және шет мемлекеттердің құқықтық актілерімен жұмыс істеу қажеттілігіне байланысты.

Университеттегі шет тілі оқытушыларының да алдында тұрған негізгі міндеттерінің бірі – студенттерге кәсіби мәтіндерді шет тілінен ана тіліне түсінуге және аударуға үйрету. Кәсіби тақырыпта еркін сөйлеп, әңгіме жүргізе білу соңғы уақытқа дейін екінші қатарда саналып келген. Дегенмен, соңғы жылдардағы реформалар заңгерлердің, адвокаттардың және құқық қорғау органдарының қызметкерлерінің кәсіби қызметі бір елдің шекарасымен шектеліп қалмай, басқа елдерден келген әріптестермен шет тілінде сөйлесу қажеттілігімен байланысты екенін түсінуге әкелді. Кәсіби қарым-қатынас мүмкін болатын әлеуметтік байланыстар шегінде шет тілін еркін меңгеруді ғана емес, сонымен қатар кәсіби бағдарланған сөздік қорын еркін меңгеруді де білдіреді.

Құқық лексикасының ең маңызды элементі – бұл құқық саласына тән ұғымды білдіретін мағыналар жиынтығы ретіндегі термин. Құқықтық терминология әлеуметтік ғылымдар терминологиясының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, оның қалыптасуы мен дамуы экстралингвистикалық және лингвистикалық факторлардың күрделі тоғысуымен анықталады. Кәсіби бағытталған ағылшын тіліндегі заңдық лексиканың дамуы мен эволюциясының ерекшелігі, әсіресе халықаралық құқық және адам құқығы саласында оның үлкен динамизмі, сөзжасамдарының көптігі, тіл алмасуының жоғары қарқындылығында болып отыр.

Ағылшын тіліндегі кәсіби бағытталған лексиканы зерттеу біздің елімізде шамамен 20 ғасырдың ортасынан бастап сала мамандарының күш-жігерін дәйекті және жүйелі ұйымдастыру негізінде жүзеге асырылды. Бұл кезең заң факультетінің студенттеріне ағылшын тілінде оқу және сөйлеу дағдыларын үйретуге арналған оқулықтар мен оқу құралдарының белгілі бір санының пайда болуымен ерекшеленді. Университеттерде шетелдің кәсіби-бағытталған лексикасын меңгерудің негізі қаланды. Жоғары оқу орнындағы оқу үдерісін жетілдірудің тиімді жолы кәсіптік-бағдарланған лексикалық құзыреттілікті дамыту нысаны болып табылатыны сөзсіз.

Лексикалық дағдылар деп рецептивтік немесе репродуктивті сөйлеу процесінде лексикалық материалмен автоматтандырылған әрекеттерге сәйкес келетін «тұрақты операциялар» (А.Н. Леонтьев термині) түсініле бастады. Бұл жағдайда сөйлеу әрекетінің әртүрлі түрлері сөйлеу дағдысы ретінде қарастырылады. Шетел тілінде кәсіби бағытталған лексикалық құзіреттілікті дамыту болашақ кәсіби мәдениеті жоғары мамандарды дайындау мәселесін шешуге жақындатады.

Лексикалық құзіреттілік – кәсіби салада сөздер мен сөз тіркестерін дұрыс түсініп, қолдана білу. Ол терминология, фразеологизмдер, синонимдік қатарлар мен құқықтық дискурстың ерекшеліктері туралы білімдерді қамтиды. Бұл құзыреттілікті дамыту когнитивтік, коммуникативті және белсенділік аспектілерін қамтитын жүйелі тәсілді қажет етеді.

Заңгерлерге шет тілдерін үйретудің қолданыстағы әдістері көбінесе терминдерді жаттаумен және мәтіндерді аударумен шектеледі. Бұл тәсіл әрқашан тиімді бола бермейді, өйткені ол контекстті терең түсінуді қамтамасыз етпейді және кәсіби қарым-қатынаста сөздік қорын белсенді қолдану дағдыларын дамытпайды. Сонымен қатар, интерактивті және тәжірибеге бағытталған оқыту әдістеріне жеткілікті көңіл бөлінбейді.

Лексиканы контексттік оқыту табиғи ортада жана терминдерді меңгеруді қамтиды, бұл сөздердің мағынасын, қолданылуын және стилистикалық бояуын жақсы түсінуге көмектеседі. Заң факультетінің студенттері үшін бұл тәсіл әсіресе өзекті болып табылады, өйткені құқықтық лексика күрделілігімен, анық еместігімен және белгілі бір заң жүйесіне байланыстылығымен сипатталады. Құқықтық лексиканы контексттік зерттеу әдістері мен стратегиялары түпнұсқа мәтіндерді талдауды қамтиды: сот шешімдерімен, келісім-шарттармен, нормативтік актілермен және құқықтық мақалалармен жұмыс. мамандандырылған лексиканы белсенді қолдануды қажет ететін кәсіби жағдайларды модельдеу, сот процестерін, келіссөздерді, клиенттермен кеңесуді модельдеу, глоссарийлер мен тұжырымдамалық карталарды пайдалану.

Ал, әдістемені оңтайландырудың жолдарына тоқталатын болсақ, олар:

1. *Интерактивті технологиялар*: кейс-стадилерді, іскерлік ойындарды қолдану, сот ісін және келіссөздерді шет тілінде имитациялау студенттерге нақты кәсіби жағдайларда лексиканы қолдануға мүмкіндік береді. Білім беруді цифрландыру және құқықтық кеңістіктің жаһандануы жағдайында арнайы терминология мен коммуникациялық дағдыларды неғұрлым тиімді меңгеруді қамтамасыз ететін интерактивті әдістерді пайдалану қажеттілігі артып келеді.

Негізгі интерактивті технологиялар: цифрлық білім беру платформалары, заңды ағылшын тілін үйренуге арналған мобильді қосымшалар (Quizlet, Duolingo, Memrise), виртуалды сот залындағы симуляторлар, нақты сот істерін талдау, сот шешімдерін талқылау, сот процестеріне еліктеу, құқықтық ұстанымды дайындау және ұсыну. Сондай-ақ жоба әдісі, шет тілінде құқықтық блогтар мен подкасттар құру, құқықтық мәселелерді ұжымдық зерттеу және т.б.

Интерактивті технологияларды қолдану заңгер студенттердің кәсіби бағытталған лексикалық құзыреттілігін тиімдірек дамытуға ықпал етеді. Бұл әдістер оқу процесін қызықты етеді, студенттердің ынтасын арттырады және заңгерлік қызметте табысқа жету үшін қажетті коммуникативті дағдыларды дамытуға көмектеседі.

2. *Құқықтық мәтіндерді корпусық талдау*: құқықтық корпуспен жұмыс жасау, глоссарийлерді құрастыру және терминдердің қолданылу жиілігін зерттеу студенттерге оларды қолдану заңдылықтарын түсінуге көмектеседі. Корпусық талдау – заңгер студенттердің шет тілін оқу кезінде кәсіби бағытталған лексикалық дағдыларын дамытудың заманауи құралы. Корпус технологияларын қолдану студенттерге түпнұсқа мәтіндермен жұмыс істеуге, негізгі лексиканы анықтауға, аударма дағдыларын дамытуға, терминдердің қолданылу жиілігін және олардың контексттерін талдауға мүмкіндік береді. Корпусық талдауды заңгер мамандығы бойынша студенттердің шет тілін оқу үдерісіне енгізу олардың кәсіби лингвистикалық біліктілігін арттыруға, заң терминологиясын меңгеру деңгейін арттыруға және тиісті саладағы мәтінмен жұмыс істеу дағдыларын жетілдіруге ықпал етеді.

3. *Лексиканы контексттік оқыту* дегеніміз құқық пен шет тілін оқу қатар жүретін кіріктірілген оқыту әдісін қолдану. Құқықтық саланың жаһандануы мен интернационалдануы жағдайында шет тілін білу заңгерлерді кәсіби даярлаудың ажырамас құрамдас бөлігіне айналуға. Құқықтық терминологияны меңгеру ерекше рөл атқарады, өйткені сөздік қолданудың дәлдігі мен дұрыстығы мәдениетаралық өзара әрекеттестік пен құқық қолдану тәжірибесінің табыстылығына әсер етеді.

Бұл тәсілдің тиімділігін келесі критерийлер бойынша бағалауға болады:

- Заң терминологиясын түсіну деңгейін арттыру;
- Құқықтық құжаттарды аудару және түсіндіру дағдыларын жетілдіру;

- Кәсіби бағытталған жағдайларда сөздік қорды пайдалана білу.
- Студенттердің кәсіби салада шет тілін қолдануға деген сенімділігін арттыру.

Лексиканы контекстік тұрғыдан зерттеу заңгер студенттердің кәсіби бағытталған лексикалық құзыреттілігін дамытудың тиімді құралы болып табылады. Аутентикалық материалдарды, жағдаяттық модельдеуді және заманауи технологияларды пайдалану тек құқықтық лексиканы меңгеруге ғана емес, сонымен қатар студенттерді құқықтық кеңістіктегі нақты кәсіби қызметке дайындауға мүмкіндік береді.

4. *Цифрлық технологияларды пайдалану*: құқықтық мәтіндерді тексеруге арналған мобильді қосымшаларды, онлайн платформаларды және автоматтандырылған жүйелерді пайдалану заң факультетінің студенттерінде тұрақты лексикалық дағдыларды қалыптастыруға ықпал етеді, өйткені заңгерлік қызмет мамандандырылған терминдерді қолдануда дәлдік пен сауаттылықты талап етеді. Цифрлық технологияларды қолдану оқыту әдістерін әртараптандыруға және олардың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Құқықтық лексиканы оқытудағы негізгі цифрлық технологиялар:

1/. Онлайн сөздіктер мен терминологиялық дерекқорлар: Cambridge Law Dictionary, Black's Law Dictionary, Lingvo және басқа да арнайы заң сөздіктері. British National Corpus және Corpus of Contemporary American English сияқты корпус дерекқорлары терминдерді контексте талдауға мүмкіндік береді.

2/. Электрондық білім беру платформалары

a/ Coursera, edX, FutureLearn – заңды ағылшын тілінде мамандандырылған курстарды ұсынады.

c/ Moodle және Google Classroom – мұғалімдерге қашықтықтан оқытуды және тестілеуді ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

3/. Интерактивті қосымшалар және мобильді технологиялар

- Quizlet, Anki – құқықтық лексиканы есте сақтауға арналған карталар жасау.

- Duolingo, Memrise – кәсіби шет тілін үйренуге арналған бейімделген курстар.

4/. Автоматтандырылған тексеру және түзету жүйелері

Grammarly, Hemingway Editor – студенттерге шет тіліндегі құқықтық мәтіндерді жақсартуға көмектесу.

Сандық технологияларды қолданудың артықшылықтары:

- Интерактивтілік және материалдардың қолжетімділігі арқылы студенттердің мотивациясы артады;

- Шет тілін үйренуде дербестікті дамиды;

- Нақты кәсіби жағдайларды имитациялау мүмкіндігі беріледі;

- Кәсіби терминдерді меңгеру және есте сақтау сапасы артады.

Заңгер студенттерге шет тілін оқытуда цифрлық технологияларды пайдалану олардың кәсіби бағытталған лексикалық құзыреттілігін дамыту үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. Онлайн-құралдарды оқу үдерісіне кіріктіру оқытуды тиімдірек етеді және заңгер мамандығының заманауи талаптарына бейімделеді. Құқықтық білім берудің болашағы цифрлық технологияларды одан әрі дамыту және оларды оқу үдерісінде белсенді пайдаланумен байланысты.

5. *Жобалық іс-әрекет*: шет тілінде топтық жобалармен жұмыс істеу, құқықтық құжаттарды дайындау, құқықтық зерттеулер жүргізу кәсіби лексиканы белсенді пайдалануға ықпал етеді. Заманауи білім беру студенттерде тек теориялық білімді ғана емес, сонымен қатар болашақ кәсіби іс-әрекетке қажетті практикалық дағдыларды дамытуға бағытталған. Заң мамандықтарының студенттері үшін кәсіби деңгейде шет тілін меңгеру аса маңызды болып табылады, өйткені кәсіби бағытталған лексикалық құзыреттілікті қалыптастыруға ықпал ететін тиімді оқыту әдістерінің бірі – жобалық әрекет.

Жобалық оқыту – студенттердің белгілі бір тақырып немесе тапсырма бойынша өз бетінше немесе топтық жұмысына негізделген оқыту әдісі. Жоба әдісінің негізгі принциптері:

- Проблемалық оқыту;

- Интерактивтілік;
- Студенттердің дербестігі мен жауапкершілігі;
- Пәнаралық көзқарас.

Шетел тілін оқытуда бұл әдісті қолдану студенттердің терминология мен кәсіби лексиканы меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар аналитикалық, коммуникативті және презентация дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Жобалық оқыту студенттерге төмендегідей құзыреттерді дамытуға ықпал етеді:

- *Кәсіби жағдаяттарды құру* – сот процестерін модельдеу, шет тілінде заңгерлік кеңестер дайындау;
- *Түпнұсқа материалдармен жұмыс* – сот шешімдерін, нормативтік құқықтық актілерді және құқықтық құжаттарды талдау;
- *Жобаларды әзірлеу және ұсыну* – кәсіби тақырыптар бойынша баяндамалар, презентациялар және зерттеу жұмыстарын дайындау.

Жобалық іс-шараларды жүзеге асырудың кезеңдері бар:

1. *Жоба тақырыбын таңдау* – заң ғылымына қатысты өзекті мәселені анықтау, мысалы, «Халықаралық құқық және адам құқықтарын қорғау».
2. *Ақпаратты зерттеу және жинау* – шет тілінде заңнамалық актілерді, баптарды және сот тәжірибесін талдау.
3. *Жобаны құру* – құқықтық қорытындыларды, презентацияларды, талқылау материалдарын дайындау.
4. *Нәтижелерді ұсыну* – аудитория алдында сөз сөйлеу, рөлдік ойындарға және сот жарыстарына қатысу.
5. *Бағалау және талдау* – рефлексия, қателерді талдау және жұмыс тиімділігін талқылау.

Жобалық іс-шаралар заңгер студенттердің кәсіби бағытталған лексикалық құзыреттілігін дамытудың тиімді құралы болып табылады. Ол шет тілін меңгеруді тереңдетіп қана қоймай, сыни тұрғыдан ойлау, өз бетінше жұмыс істеу және кәсіби қарым-қатынас дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Бұл әдісті оқу үрдісінде қолдану халықаралық құқықтық ортада тиімді жұмыс істеуге қабілетті жоғары білікті мамандарды дайындауға ықпал етеді.

Заң мамандығы студенттерінің кәсіби-бағдарланған лексикалық құзыреттілігін дамыту әдістемесін оңтайландыру дәстүрлі және инновациялық оқыту әдістерін біріктіретін кешенді тәсілді талап етеді. Интерактивті технологияларды, цифрлық ресурстарды және терминологияны контекстік зерттеуді енгізу болашақ заңгерлерді кәсіби даярлау сапасын және олардың халықаралық еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік береді.

Шетел тілінде кәсіби бағытталған лексикалық құзыреттілікті дамыту заң мамандарын даярлаудағы маңызды міндет. Кәсіби лексиканы тиімді меңгеру үшін кешенді тәсілді қолдану қажет. Оқытуда цифрлық технологиялар басты рөл атқарады. Тиімді құралдардың қатарында: Онлайн платформалар (Coursera, Duolingo, Quizlet), виртуалды симуляциялар және VR технологиялары, автоматтандырылған тесттер және бейімделген бағалау жүйелері.

Сондай-ақ, кәсіби контекстке ену сөздік қорды жақсы меңгеруге ықпал етеді. Осы мақсатта шынайы материалдарды (мақалалар, презентациялар), іскерлік ойындар мен өзара әрекеттестіктің рөлдік үлгілерін пайдалану ұсынылады.

Тиімді және әдістемелік дұрыс ұйымдастырылған жұмыс студент жастардың білімін бақылап, бағалауға, оқу процесін реттеуге көмектеседі. Бағалаудың негізгі әдістері: тұрақты тесттер мен тапсырмалар, студенттердің рефлексиясы, нақты кәсіби жағдайларда сараптамалық бағалау.

Бұл әдістерді енгізу мамандарды даярлау деңгейін көтеріп, оларды халықаралық еңбек нарығының талаптарына бейімдеуге мүмкіндік береді. Осылайша, заң мамандығы студенттерінің кәсіби-бағдарланған лексикалық құзыреттілігін дамыту әдістемесін оңтайландыру барлық инновациялық оқыту әдістерін біріктіретін кешенді тәсілді қажет

етеді. Түрлі технологияларды, цифрлық ресурстарды енгізу және терминологияны контекстік тұрғыдан зерделеу болашақ заңгерлерді кәсіби даярлау сапасын және олардың еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігін арттыра түседі.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Алексеева Л.Е. Оптимизация процесса обучения иноязычному профессионально-ориентированному общению студентов факультета международных отношений (на материале английского языка). // СПб., 2002.-313 с.

2. Богданова О.В., Бельцер И.С. Роль лексических знаний и принципы обучения лексики на примере пособий "English for Lawyers" (Шевелёва С.А.), "Cutting Edge" и "More than Words" (Т.Harmer and J.Rossner). //Лингвистика и методика обучения английскому языку на пороге нового тысячелетия. Материалы и тезисы докладов 6-ой региональной конференции преподавателей английского языка. // Самара, 2001. - С. 17–20.

3. Витлин Ж.Л. Проблемы обучения учащихся активному и пассивному владению языком. // Иностранные языки в школе. №3 - М. 2003 — С.7-11.

4. Вокуева О.Д. О параметрах учебного текста при обучении лексической стороне устной речи.// Лингводидактические проблемы обучения иностранным языкам. // СПб., 2001 –С..141-144

5. Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика. // М. «Академия», 2008. - 336 с.

6. Лехциер В.Я. Методический потенциал работы с иноязычной детективной литературой на юридическом факультете. //Лингвистика и методика обучения английскому языку на пороге нового тысячелетия. Материалы и тезисы докладов 6-ой региональной конференции преподавателей английского языка. // Самара,2001.- С. 29-32.

7. Леонтьев А.А. Пути интенсификации обучения иностранным языкам. // М.: РЯЗР, 1983, №4 М.: «Наука»,